

İĞDIR'DA OYNANAN KÖSE OYUNUNUN KÖY SEYİRLİK OYUNLARI BAĞLAMINDA İNCELENMESİ

THE EXAMINATION OF KOSE PLAY PERFORMED IN İĞDIR IN THE CONTEXT OF THEATRICAL VILLAGE PLAY

Yiğit KOCABIYIK*

ÖZ: Kırsal bölgelerde oynanan ve yılın önemli günlerinde ya da özel günlerde organize edilen tiyatro geleneği olarak tanımlanabilen köy seyirlik oyunları, Anadolu halkının kültürel birikiminin yansımalarını barındırmaktadır. Ayrıca bu oyunlar, köy yaşantısının tiyatro ve eğlence ihtiyacını karşılamaya da katkı sağlamaktadır. Geleneksel Türk tiyatrosu üzerine çalışmalar yapmış uzmanlara göre, Türkiye'deki tiyatro kültürünün evrensel bir niteliği ulaşması için köy seyirlik oyunları üzerine araştırmalar yapmak oldukça önemlidir. Ayrıca yapılan bu araştırmalar köy seyirlik oyunlarının nesilden nesle doğru bir şekilde aktarımına ve unutulmamasına da katkı sağlayabilir. Bu nedenlerle yapılan araştırma, İğdir ilinde icra edilen Köse oyununu köy seyirlik oyunları bağlamında incelemeyi amaçlamaktadır. Nitel araştırma yöntemlerinden doküman incelemenin kullanıldığı araştırmada toplanan materyaller, İğdir İl Halk Kütüphanesi ve İğdir İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün arşivinden alınmıştır. Veriler İğdir ilinde Köse oyununun nasıl oynandığına odaklanarak yatay seviyede ortaya konmuş, ardından Metin And'ın köy seyirlik oyun incelemeye dair önerileri dikkate alınarak analiz yapılmıştır. Yapılan analiz sonucunda Köse oyununun, baharın başlangıcını işaret eden Nevruz kutlamalarının bir parçası olarak 21 Mart tarihinde oynandığı görülmüştür. Ayrıca oyunda doğanın canlanması ve ölüp yeniden dirilme motiflerinin yer alması, Köse oyununun törensel özellikler taşıdığına işaret etmektedir. Oyunun son zamanlarda çocuklar tarafından oynandığı ve önemli motifleri içermediği tespit edilmiştir. Ancak İğdir merkezinde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından organize edilen Nevruz etkinlikleri içeriğinde amatör oyuncular tarafından oyuna dair motifler korunarak oynanmaya devam edilmektedir. Oyunda dekor, ışıklandırma ya da kukla gibi öğelerin yer almadığı görülürken, başrolleri canlandıracak kişilerde gysi açısından çeşitli belirgin özelliklerin var olduğu tespit edilmiştir.

Anahtar Kelimeler: İğdir, köy seyirlik, köse oyunu, Geleneksel Türk tiyatrosu, gelenek

ABSTRACT: Village theatrical plays can be defined as the tradition of theater performed in rural areas and organized on important days of the year or special days. These theater plays not only reflect the cultural accumulation of the Anatolian people, but also contribute to meeting the theater and entertainment needs of the village life. According to experts who have worked on Traditional Turkish Theatre, it is very important to conduct research on village theatrical plays in order for the theater culture in Turkey to reach a universal quality.

* Dr.-İğdir Üniversitesi Güzel Sanatlar Fakültesi /İğdir- kocabiyikyigit@gmail.com (Orcid: 0000-0001-7390-6370)

In addition, these researches can contribute to the transfer of village theatrical plays from generation to generation correctly and not to be forgotten. For these reasons, the research aims to examine the Kose play performed in the province of Iğdir in the context of the village spectacle. The materials collected in the research, in which document analysis, one of the qualitative research methods, was used, were taken from the archives of Iğdir Provincial Public Library and Iğdir Provincial Directorate of Culture and Tourism. The data were presented at the horizontal level by focusing on how the Kose village theatrical play was performed in Iğdir, and then analysis was made by considering Metin And's suggestions for village theatrical play. As a result of the analysis, it was seen that the Kose village theatrical play was performed on March 21 as a part of the Nevruz celebrations, which marks the beginning of spring. In addition, the revival of nature and the motifs of death and resurrection in the play indicate that the Kose play has ceremonial features. It has been determined that the village theatrical play has been performed by children recently and does not contain important motifs. However, within the scope of Nevruz events organized by the Provincial Culture and Tourism Directorate in the center of Iğdir, the motifs of the village theatrical play continue to be performed by amateur theater actors. It has been observed that there are no elements such as decor, lighting or puppetry in the village theatrical play, and it has been determined that there are various distinctive features in terms of clothing in the people who will perform the leading roles.

Keywords: Iğdir, village theatrical play, kose play, traditional Turkish theater, tradition.

Giriş

Bir ritüel olarak başladığı düşünülen köy seyirlik oyunları, yılın önemli günlerinde ya da düğün gibi özel günlerde kırsal alanda yaşayanlar tarafından organize edilen tiyatro gösterileri olarak tanımlanabilir. Köy seyirlik oyunları ile ilgili literatüre bakıldığında çeşitli araştırmacıların tanımlamaları bulunmaktadır. Bu alandaki ilk tanımı yapan A. K. Tecer'e (1940:2) göre, köy seyirlik oyunları, "köylüler tarafından yapılan temsil mahiyetindeki oyunlar"dır. M. And'a (1985: 43) göre köy seyirlik oyunları, "Kırsal bölgelerde, köylerde görülen, daha çok tarih öncesine uzanan bolluk (tarım ve çobanlık), eriştirme, canlandırıcılık, atalara tapınım gibi işlevsel kuttörenlere bağlı bir tiyatro geleneğidir". N. Karadağ (1978: 9) ise köy seyirlik kavramını, "Anadolu halkının kültürel birikiminin yansımalarından biri olarak düğünlerde, bayramlarda ya da hasat mevsiminde hayvanların çiftleşme veya ekinlerin ekildiği zamanlarda ya da mevsim dönümlerinde olduğu gibi köy halkı için önem taşıyan belirli zamanlarda oyun çıkartma, oyun yapma geleneğinden yola çıkılarak sergilenen tiyatro etkinlikleri" şeklinde tanımlamıştır.

Uzun yıllardır Anadolu'nun farklı yörelerinde oynanan bu oyunlar, kültüre dair özellikleri barındırmakla birlikte, bu özelliklerin geçmişten günümüze taşınmasını sağlamaktadır. Buna ek olarak köy seyirlik oyunları, geçmişten günümüze kadar köy yaşantısında eğlence başlığı altında tiyatro ihtiyacını karşılamaya da katkı sağlamıştır. Bu oyunların bir diğer önemli özelliği ise topraklarımızda tiyatronun özüne dair fikirleri içinde barındırmasıdır. Bu fikirlerin güncel tiyatro düşüncesiyle harmanlanması ve tiyatromuzun evrensel bir niteliğe ulaşması

konusunda köy seyirlik oyunlarının önemi birçok araştırmacı tarafından vurgulanmıştır. Ayrıca araştırmacılar, köy seyirlik oyunlara yönelik çalışmalarla birlikte özgün bir tiyatro felsefesi ve estetiğinin oluşturulabileceğini belirtmişlerdir. Bu araştırmacılardan biri olan A. Yüksel konuyu şöyle ele almıştır:

“Anadolu’nun çeşitli ritüellerinden yola çıkılarak yaratılan bir çeşitlilik yoluyla çağdaş Türk tiyatrosunda zengin bir yeni biçim olduğu söylenebilir. Bu biçimin ‘söz’den çok şarkıya, dansa ve bedensel anlatıma dayalı olması, popüler halk tiyatrosu geleneğinin ‘söz’ ağırlıklı olma sakıncasını ortadan kaldırmakta, kültürel kimliğin, ‘sözsüz’ göstergeler yoluyla çok daha evrensel çağrışım alanları oluşturmasını olanaklı kılmaktadır (Yüksel, 1998: 323).”

Yüksel, tiyatromuzun evrensel bir düzeye taşınmasını olanaklı kılmak için köy seyirlik oyunlarını merkeze almak gerektiğinden bahsetmiş, bu oyunların sözsüz oluşunun da uluslararası boyutta karşılık bulabileceğini belirtmiştir. Benzer bir düşüncede olan And ise konuyu şöyle ele almıştır:

“(…) Batı’da ise tiyatronun can çektiği ve ölmekte olduğu, kimine göre öldüğü söyleniyor. Nasıl bir tiyatro bir kez daha ölmüş ve Ortaçağ’da ritüel ve halk tiyatrosu ile diriltilmişse, Avrupa’da bugün de tiyatronun dirilmesinin tiyatronun kökeni ritüele dönüşle olabileceği görüşü ağırlık kazanıyor. Batı bu kez gözünü Doğu’ya ritüelin yaşadığı yerlere çevirmiş. Oysa Anadolu (...) dramın kaynağı olan ritüellerin beşiğidir, üstelik Anadolu köylüsü bunu titizlikle yaşatmaktadır. Onun yüzyıllarca titizlikle koruduğu bu mirası biz bir yandan kentli kültürsüzlüğümüzle yok etmeye uğraşırken, bir yandan da halk sözünü ve halk tiyatrosunu ağzımızdan eksik etmiyoruz (And, 2022: 298-299).”

And’ın 1970’lerde ortaya attığı bu düşünceye günümüzden bakıldığında konunun halen güncelliğini koruduğu anlaşılmaktadır. And’ın ritüellerin beşiği olarak adlandırdığı ülkemizde ‘Anadolu köylüsünün’ çeşitli nedenlerle o zamanki ‘titizliğini’ yavaş yavaş yitirmekte olduğu söylenebilir. Öyle ki günümüzde unutulmuş oyunların yanı sıra zamanla içeriğinde değişikliğe uğrayan oyunlara da rastlamak mümkündür. Topraklarımızda tiyatromuzun özünü oluşturan köy seyirlik oyunların unutulmaması kuşkusuz önemlidir. Ancak değişikliğe uğramış da olsa oynanmaya devam eden bu oyunlar üzerine araştırmalar yapılması daha önemli görünmektedir. Yapılacak olan bu araştırmalar neticesinde köy seyirlik gibi kültürel mirasların içerikleri üzerine bilgi sağlanabilecektir. Aynı zamanda bu araştırmalar tiyatromuzun özellikle kırsalda nasıl bir dönüşüme uğradığını da aydınlatacaktır. Ayrıca köy seyirlik oyunlarının

incelenmesi, halk kültürü, folklor ve tiyatro tarihi gibi alanlarda da önemli kaynakların oluşmasına neden olacaktır.

Bu nedenlerle önemli görülen bu araştırmanın amacı, Iğdır ilinde oynanan Köse oyununu köy seyirlik oyunları bağlamında incelemektir. Bu amaç doğrultusunda araştırma şu sorulara yanıt aramayı hedeflemektedir:

- Iğdır ilinde Köse oyunu nasıl oynanır?
- Iğdır ilinde oynanan Köse oyunu köy seyirlik özelliklerinin hangilerini taşımaktadır?

Araştırmanın kapsamı Iğdır ilinde oynanan Köse oyunu sınırlandırılmıştır. Bunun nedeni Köse oyununun birçok ilde ve komşu ülkelerde farklı şekillerde oynanmasıdır. Yapılan sınırlandırmayla alan daraltılmış, oyunun sadece Iğdır ilinde oynanan biçimi üzerine araştırma hedeflenmiştir.

Yöntem

Çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden doküman inceleme uygulanmıştır. Doküman inceleme, araştırılması hedeflenen konu hakkında bilgi içeren materyallerin analizini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 189). Daha detaylı ele almak gerekirse doküman inceleme, araştırma konusu ile ilgili kişiler tarafından yazılmış, hazırlanmış çeşitli yazı, belge, yapım veya kalıntının toplanması ve incelenmesini kapsamaktadır (Seyidoğlu, 2016). Bu bağlamda toplanan materyaller, Iğdır İl Halk Kütüphanesi ve Iğdır İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü'nün arşivinden alınmıştır. Veriler Köse oyununun nasıl oynandığına odaklanarak yatay seviyede ortaya konmuş, ardından Metin And'ın köy seyirlik oyunlarını incelemeye dair önerdiği sorular kullanılarak oyun analiz edilmiştir.

Araştırmada doküman inceleme çalışmalarında izlenen adımlar incelenmiş ve uygulanmıştır. Bu adımlar; dokümanlara ulaşma, dokümanların orijinalliğini kontrol etme, dokümanları anlama, veriyi analiz etme, veriyi kullanma olarak belirlenmiştir (Yıldırım ve Şimşek, 2016: 94).

Bulgular

Araştırmada ulaşılan bulgular, araştırma soruları bağlamında sırasıyla sorulara cevap olacak nitelikte başlıklarla sunulmuştur.

Iğdır Köse Oyunu

Köse, sakalı çıkmayan ya da seyrek çıkan erkekler için kullanılan bir kelime olup dilimize Farsça kûse'den girmiştir. Ayrıca Köse, Türk halk masallarında olumsuz başkişi olarak da yer almaktadır. Bu adı taşıyan birçok köy seyirlik oyunu bulunmakla birlikte, oynadıkları yere göre simgesel anlamları ve işlevleri farklılık göstermektedir. Eski İran'da ilkbahar gün-tün eşitliğinde uygulanan tören Rükûb el Köse, Köse Bernişîn ya da Kösenişîn, Azerbaycan'da Köse Gelin ve İran

Hurremdere’de Ak Köse-Kara Köse adlarıyla oynanmaktadır. Ülkemizde ise Kars, Iğdır, Van, Doğu Bayazıt (Ağrı), Kırşehir ve Niğde’de oynanan bu oyunun içeriği yerlere göre farklılaşmaktadır (And, 2022: 316-326). Öyle ki Iğdır ili özelinde bakıldığında kaynaklarda iki farklı oynanış şekli olduğu görülmektedir.

Oyunun ilk türünde Köse ve Gelin’e ek olarak çalgıcılar ve yardımcı oyuncular yer almaktadır. Oyun kişilerinin giysi ve araç gereçlerine bakmak gerekirse Köse’yi canlandıracak kişi tüyleri dışarı gelecek şekilde bir koyun postu örtünür (Öcal, 1970: 129). Başına keçe başlık ya da deriden bir papak takar, yüzü unlanarak beyaza boyanır. Köse’nin boynuna ise yörede zingorov olarak adlandırılan çan takılır. Elbisesinin göbek kısmına içeriden yastık bağlanır, sırtına büyük bir kambur oturtulur. Elinde ise çömçe adı verilen bir kepeç bulunur (Acar, 2010: 211; And, 1985: 132). Köse, kışı, soğuğu ve sıkıntıyı temsil etmektedir (Akyıldız, 2018: 7). Gelin’i canlandıracak erkek ise duvak benzeri bir tülle ya da bezle örtünür. Etek ve yelek gibi kıyafetler giyer. Gelin; bereketi, bolluğu ve yazı simgeleyen figürdür (Şen, 2012: 166; Kara, 2019:73). Çalgıcıların sayısı belirli değildir; zurna, tulum, davul ve akordeon gibi enstrümanlar oyuna eşlik etmektedir. Çalgıcıların ve yardımcı oyuncuların özel olarak belirlenmiş giysileri bulunmamaktadır. Araç ve gereç açısından yardımcı oyuncuların birinin elinde torba bulunmaktadır. Bu torba gezdikleri evlerden verilen un, yağ gibi erzakları taşımaya yaramaktadır. Bazı oyunlarda erzakları taşımak için gerçek eşek de yer almaktadır (Şen, 2012: 167).

Mekân olarak sabit bir alanın tercih edilmediği oyun için bir evde toplanıp aksesuar, makyaj ve kostüm hazırlıkları yapılır. Hazırlığın ardından oyuncular sokaklarda gezerek evleri dolaşmaya başlar. Oyunun ilk türünde evlerin dolaşılması esnasında çeşitli maniler söylenir. Bu manilerden biri aşağıda yer almaktadır:

Ay kosa-kosa gelsene,
Gelip selam versene,
Çömçeni doldursan,
Kosanı yola salsana.
Ay uyruğu uyruğu,
Saggalı it guyuğu,
Kosam bir oyun eyler,
Yığar bayram honçası,
Her yerde düyün eyler.
Nevruz nevruz bahara,
Güller güller nubara,
Bahçamızda gül olsun,
Gül olsun, bülbül olsun,

Bal olmasın, yağ olsun,
Evdekiler sağ olsun,
Hanım dursun ayağa,
Kosaya pay versin,

Kosaya pay versin ağa (Acar, 2010: 212; Ahundov, 1968: 224-227; Kara, 2019: 73-74).

Mani bitince Köse, Gelin'i kaçırmaya çalışır ve Köse birden yere düşerek ölü taklidi yapar. Yeniden maniler söylenerek köse payı adı verilen erzaklar ev sahibinden ve izleyenlerden istenir. Un, yağ gibi erzaklar alındıktan sonra Köse kalkar ve hep birlikte dans edilir (Şen, 2012: 167).

Kaynaklara göre oyunun ikinci türünde hazırlık ve ev gezme yine yer almaktadır. İlk oyundan farklı olarak bu türde Gelin'in yerine Keçi'yi canlandıran bir oyuncu bulunmaktadır. Bu oyuncu, başına bir bez ya da deri yardımıyla iki adet boynuz takar. Yüzünü görünmeyecek şekilde tüyle ya da bir örtüyle sarar. Bu oyunun ilk oyundan bir diğer farkı yardımcı oyuncuların birinin Keçi'nin sahibi rolünü üstlenmesi ve elinde bir sopa olmasıdır. Ayrıca bu oyunda iki farklı Köse vardır. Karınlarına yastık bağlanan Köse'lerin ellerinde değnekler bulunmaktadır. Keçi'nin sahibini oynayan kişi Köse'lerden biriyle aşağıdaki diyalogu canlandırır:

Köse: Gardaş bu keçini satırsan mı?

Keçinin Sahibi: Heye, satıram.

Köse: Kaça verirsen?

Keçinin Sahibi: Yayda lopuğa, kışda topuğa.

Köse: Yahşi razıyığ, yayda gelip lopuğunu alırsan, gışda da topuğunu (Acar, 2010: 212; Ahundov, 1968: 227)

Keçiyi alan Köse diğer Köseyle tartışır.

1.Köse: Keçi benimdi.

2.Köse: Yoh benimdi (Acar, 2010: 212; Ahundov, 1968: 227).

Tartışma devam ederken ellerindeki sopalarla karınlarındaki yastıklara vururlar. Köse'lerden biri yere yıkılır. Bu arada keçi kaybolur. Köse'ler ağlamaya başlarlar (Acar, 2010:212). İki oyunda da gün sonunda toplanılan erzaklar oyuncular tarafından paylaşılır (Şen, 2012: 167).

İğdir ilinde oynanan Köse oyununu simgeler ve taşıdığı anlamlar açısından ele almak gerekirse ilk simge Köse karakterinde bulunabilir. Köse'nin kelime anlamının aksine, koyun postu örtünmesindeki simgesel unsurun kışın sona erdiği ve baharın başladığı anlamına geldiği söylenebilir. Tüysüz olan Köse'nin fazlasıyla tüylü bir varlığa dönüşmesi, doğanın canlanmasına ilişkin bir beklenti veya dileğin bir göstergesi olarak yorumlanabilir. Bu gösterge, kışın sona ermesiyle birlikte bolluk

ve bereketin ortaya çıkmasına karşılık gelir. Oyunun her iki türünde de Köse'nin ölüp yeniden dirilmesi, bu görüşü doğrular niteliktedir. Özellikle ilk oyun türünde Köse yere yıkıldıktan sonra erzakların toplanması, yine bolluk ve bereketin temsili olarak düşünülebilir. İlk oyun türündeki Gelin ve ikinci oyun türündeki Keçi, ikinci simge olarak belirlenebilir. Bu simge ise Köse'nin beklentisinin ve dileğinin somutlaşmış halidir. Her iki türde de Gelin ve Keçi karakterleri baharın gelişi, bolluk ve bereketin varlığına işaret olarak görülebilir. Bu bağlamda, oyunun merkezinde yer alan simgelerin tamamının doğanın yeniden canlanmasıyla ilişkili olduğu söylenebilir.

Köse Oyununun Köy Seyirlik Bağlamında İncelenmesi

İğdır ilinde oynanan Köse oyununun köy seyirlik bağlamında incelenmesi için Metin And'ın Dionisos ve Anadolu Köylüsü kitabının Öndeyiş kısmında yer alan inceleme önerileri dikkate alınmıştır. And, bu bölümde köy seyirlik oyunlarının "ilk göze çarpmış görünüşleriyle" ele alınmaması gerektiğini belirtmiştir. Ayrıca And (2020: 14), yapılan incelemelerin bilimsel gözlemin aydınlatıcılığından yoksun olmaması için hangi özelliklerin üzerinde durulması gerektiğine odaklanmıştır. Özelliklere yönelik sekiz soru aşağıda sırasıyla Köse oyunu özelinde cevaplanarak analiz edilmiştir.

And'ın inceleme için önerdiği ilk soru, "Köy seyirlik oyunlar bir oyalanma için mi yapılıyor, yoksa törensel bir özellik taşıyor mu?" sorusudur. Bu soru ekseninde Köse oyununa bakmak gerekirse oyunun günümüzde yetişkinler yerine çocuklar tarafından oynandığı ve eski özelliklerini tam anlamıyla taşımadığı söylenebilir. Bu nedenle günümüzde oyalanma için yapıldığı, geçmişte ise doğanın canlanması, ölüp yeniden dirilme gibi motifleri ele alındığında törensel bir özellik taşıdığı belirtilebilir. Bu özellikler, Anadolu'nun eski halkı Hititlerden bugünün Anadolu köylüsüne kadar ufak değişikliklerle aktarılan törensel özellikler olarak kabul edilmektedir. Doğanın canlanması, eski Mısır, Mezopotamya, Suriye, Filistin, Hitit'te de var olan mevsimlik törenler arasında yer alan motiflerden biridir. Bu törenlerde eski ile yeni yıl, yaz ile kış, kuraklık ile yağmur, yaşam ile ölüm çatışması bulunmaktadır. Bu çatışmada kazanan taraf önceden bellidir (And, 2020: 17). İğdır'da oynanan Köse oyununda Köse ile Gelin çatışması, mevsimlik törenlerdeki kış ile yaz çatışması ile benzerlik taşımaktadır. Ayrıca mevsimlik törenlerdeki çatışmada galip gelenin önceden belli olduğu gibi Köse oyununda da yazın kazanacağı önceden bellidir. Ölüp yeniden dirilme motifinin kaynağını ise Mezopotamya'daki ana tanrıça inancında görmek mümkün olabilir. Ana tanrıça inancı mevsimlik döngü ve bitkisel törenleriyle başlıca doğurtucu, yaşam verici kaynak olarak bilinir. Kışın öldürücülüğünü veya yazın kuraklığını değiştirip baharla yaşam getiren bu Ana/Gelin'dir (And, 2020: 21). Ölüm; kıtlığı, yokluğu simgelerken yeniden doğum, doğanın tekrar canlanması anlamına gelir (Durmaz, 2016). İğdır'da oynanan Köse oyununda Gelin'in yer alması doğurtucu,

yaşam verici bir kaynak olarak ele alınabilir. Ayrıca Köse'nin ölüp yeniden dirilmesi eylemi düşünüldüğünde doğanın tekrar canlanmasına dair bir gösterge olabilir. Dolayısıyla tüm bu göstergeler ve motifler göz önüne alındığında Iğdır ilinde yetişkinler tarafından oynanan Köse oyununda törensel özelliklerin var olduğu söylenebilir.

“Sözlü mü, sözsüz mü oynanıyor?” sorusu And'ın köy seyirlik incelemeye dair önerdiği ikinci sorudur. Iğdır ilinde hem geçmişte hem de günümüzde oynanan Köse oyunlarındaki maniler ve diyaloglar düşünüldüğünde sözlü oyunun hâkim olduğu görülmektedir. İncelemeye dair üçüncü soru, “İçinde türküler, çalgılı müzik, benzetmeli danslar bulunuyor mu?” sorusudur. Iğdır ilinde geçmişte oynanan Köse oyununda yöresel müzikler ve danslar icra edilmektedir. İcra esnasında kullanılan enstrümanlar zurna, tulum, davul ve akordeondur. Bu enstrümanların tamamı kullanılabilmesi gibi sadece biri ya da birkaçı da kullanılabilir. Günümüzde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından organize edilen Nevruz Bayramı içeriğinde oynanan Köse oyununda geçmişteki müziklerin ve dansların benzer şekilde yer aldığı gözlemlenmektedir. Günümüzde çocukların oynadığı oyunda müzik teneke ya da plastik kova benzeri çeşitli gereçlere vurularak icra edilmektedir.

“Yer ve tarih neye göre tercih ediliyor? Yaz ortası, kış yarısı gibi belirli takvim dönemlerinde, bir ölüme ya da buna benzer bir olaya rastlanıyor mu?” soruları benzer olduğundan ikisi bir soru olarak cevaplandırılmıştır. Bu dördüncü soruyu Iğdır ilinde geçmiş ve günümüzde oynanan Köse oyunları özelinde cevaplamak gerekirse oyun için sabit herhangi bir yer tercih edilmemekle birlikte, oyun dışarıda evleri gezerek icra edilmektedir. Oyun tarih olarak her sene 21 Mart'ta oynanmaktadır. 21 Mart, çeşitli kültürlerde baharın veya yeni yılın ilk günü olarak kabul edilir ve Nevruz adıyla kutlanır (Turan, 2000: 68). Nevruz geleneklerinin yoğun bir şekilde yer aldığı Iğdır'da, Nevruz'la ilgili çeşitli ritüeller bulunmaktadır (Abalı, 2020: 131). Köse oyunu bu geleneklerin bir parçasıdır. Bu nedenle belirli bir takvim döneminde, yani özel günde oynanan bir oyun olmasının yanı sıra baharın gelmesiyle birlikte bolluk ve berekete yönelik bir kutlama olarak tanımlanabilir.

“Oyuncuların sayıları kaçtır ve belli bir kuruma ya da derneğe bağlılar mı?” sorusu And'ın köy seyirlik inceleme için önerdiği bir diğer sorudur. Iğdır ilinde oynanan Köse oyununa ilişkin oyuncu sayıları açısından bir netlik olmadığı gibi en az iki (Köse-Gelin), çoğunlukla beş kişi (Köse, Gelin, Çalgıcı, Eşek, Yardımcı) tarafından oynanabilmektedir (And, 1985: 133-134). Oyuncular belli bir kuruma ya da derneğe bağlı değildir. Ancak son zamanlarda Köse oyunu genellikle çocuklar tarafından oynanırken, Iğdır merkezinde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından organize edilen Nevruz Bayramı içeriğinde Köse oyunu, amatör tiyatrocular tarafından oynanmaktadır (Şen, 2012: 167).

And'ın incelemeye dair altıncı sorusu, "Oyuncu seyirci bağlantısı nasıl gerçekleşiyor?" sorusudur. Geçmiş ve günümüzde oynanan Köse oyunlarında oyuncu seyirci bağlantısı, dans ve erzak toplama aşamalarında gerçekleşmektedir. Dans kısmında isteğe bağlı olarak seyirciler de oyuna dâhil olmaktadır. Buna ek olarak seyirciler verdikleri erzaklarla da oyuncularla etkileşime geçmektedirler. "Oyuncular hep aynı kişilerden mi seçiliyor?" sorusu önerilen yedinci sorudur. Kaynaklara bakıldığında Milliyet'te yayınlanan ve Hüseyin Yıldız tarafından yapılan "Baharı Köse Oyunu ile Karşıyorlar" başlıklı haberde Muharrem Çelik adlı oyuncunun demecine yer verilmiş ve Muharrem Çelik'ten yörede oynanan oyunlarda 40 yıldır Köse rolünü üstlenen oyuncu olarak bahsedilmiştir (URL-1). Bu kaynağa dayanarak en azından başrolleri üstlenen oyuncuların sürekli aynı kişilerden seçildiği söylenebilir. Çocuklar tarafından günümüzde oynanan Köse oyunlarında ise oyuncuların aynı kişilerden seçilmediği, bir çeşitliliğin olduğu gözlemlenmektedir.

Metin And'ın köy seyirlik incelemesi için önerdiği sekizinci soru, "Gereçler, takma yüzler, giysiler, kuklalar, ışıklandırma, dekor var mı?" sorusudur. Iğdır'da hem geçmişte hem de günümüzde oynanan Köse oyununda kuklaya yer verilmemektedir. Aynı zamanda oyun dışarıda ve evleri gezerek oynandığı için herhangi bir ışıklandırma ya da dekor kullanılmamaktadır. Geçmişte ve günümüzde İl Kültür ve Turizm Müdürlüğü tarafından organize edilen Nevruz Bayramı içeriğinde oynanan Köse oyununda, Köse'yi canlandıracak kişi ceket ya da kürk giymekte, başına deriden papak takmaktadır. Boynuna çan takılan Köse'nin yüzü unla boyanmaktadır. Ayrıca Köse, giysinin göbek kısmına içeriden yastık bağlamakta, sırtına ise büyük bir kambur takmaktadır. Elinde çömçe adında bir tahta kaşık yer almaktadır. Gelin kadın kıyafetleri giymekte ve başına duvak takmaktadır. Keçi'yi canlandıracak kişi ise başına bir bez ya da deri yardımıyla iki adet boynuz takmakta, yüzünü görünmeyecek şekilde tüyle ya da bir örtüyle sarmaktadır. Çalgıcıların ve yardımcı oyuncuların belirli bir giysisi bulunmamaktadır. Ancak yardımcıların birinde bir sopa, diğerinde ise bir torba bulunmaktadır. Sopa keçinin sahibi rolünü üstlenen yardımcı oyuncu tarafından kullanılırken, torba toplanan erzakların saklanması sağlamaktadır. Günümüzde çocuklar tarafından oynanan oyuna bakıldığında Gelin'i oynayacak erkek çocuk eşarp ya da benzeri bir ince kumaşla yüzünün görülmeyeceği bir şekilde kafasını örtmekte ve kadın kıyafeti giymektedir. Köse'ye ilişkin kostüm ve aksesuarlar çocukların oynadığı oyunda yer almamaktadır. Köse'nin yüzü herhangi bir kumaş veya kıyafetle gözleri açık kalacak şekilde örtülmektedir (URL-2). Çocuklar tarafından oynanan oyunda sopa ve torba dışında aksesuar kullanılmamaktadır.

Sonuç

Köy seyirlik oyunları, genellikle kırsal bölgelerde, tarım ve çobanlık gibi ögelere bağlı olarak düğünler, bayramlar, hasat zamanları gibi belirli zamanlarda oynanan bir tiyatro geleneği olarak tanımlanabilir. Anadolu halkının kültürel birikiminin yansımalarını barındıran bu oyunlar, köy yaşantısının tiyatro ve eğlence ihtiyacını karşılamaya katkı sağlamaktadır. Ayrıca bu oyunlar Geleneksel Türk tiyatrosu üzerine çalışmalar yapmış uzmanlara göre, topraklarımızdaki tiyatro kültürünün evrensel bir niteliğe ulaşmasında önemli rol oynamaktadır. Ülkemize ait bir tiyatro felsefesi ve estetiği yaratma sorununun bir ilacı gibi görülen bu oyunlar üzerine incelemelerin yapılması ve literatüre kazandırılması oldukça önemli görünmektedir.

Çalışmanın konusu olan ve Iğdır ilinde icra edilen Köse oyunu, köy seyirlik bağlamında incelenmiştir. Araştırmada Metin And'ın köy seyirlik incelemesi için sunduğu öneriler dikkate alınmıştır. Toplamda sekiz soruya cevap aranmasını içeren bu araştırmada, oyunun baharın başlangıcını işaret eden Nevruz kutlamalarının bir parçası olduğu görülmüştür. Ayrıca oyunun törensel bir özelliği olup olmadığına odaklanılmış ve doğanın canlanması, ölüp yeniden dirilme motiflerinin bulunduğu tespit edilmiştir. Mevsimlik törenlerdeki kış ile yaz çatışmasının Köse ile Gelin çatışmasıyla, Gelin'in Mezopotamya'daki Ana/Gelin figürüyle, Köse'nin ölüp yeniden dirilmesinin doğanın tekrar canlanmasıyla benzerlik göstermesi, Köse oyununun törensel özellikleri olduğunu doğrulayabilir.

Oyundaki maniler ve diyaloglar göz önüne alındığında Köse oyununun sözlü bir oyun yapısında olduğu gözlemlenmiştir. Ayrıca oyunda yöresel müzikler ve dansların icra edildiği, zurna, tulum, davul ve akordeon gibi enstrümanların kullanıldığı görülmektedir. Çalgıcılar haricinde Köse ve yardımcı oyunculara bazı oyunlarda Keçi eşlik ederken, bazı oyunlarda Gelin'in eşlik ettiği gözlemlenmiştir. Oyunlarda Keçi ve Gelin'in değişkenlik göstermesinin nedeni belirlenmemiştir. Ayrıca oyunda oynayan başroldeki oyuncuların her sene aynı oyuncular olmasına özen gösterildiğine dair veriler bulunmaktadır. Oyun, kurumlar tarafından organize edildiğinde orijinaline sadık kalarak amatör tiyatrocular tarafından oynanmaktadır. Oyunlarda oyuncu ve seyirci bağlantısı dans ve erzak toplama kısımlarında bulunmaktadır.

Köse oyunu gezme eylemini içinde barındırdığı için herhangi bir dekor ve ışıklandırmaya ihtiyaç duymamaktadır. Köse, Gelin, Keçi'yi oynayan oyuncuların giysilerinde bazı özel tercihler yer alırken, diğer oyuncular da böyle bir tercih bulunmamaktadır.

Günümüzde değişikliğe uğrayarak çoğunlukla çocuklar tarafından oynanan oyunun bazı değişikliklere uğradığı gözlemlenmiştir. Bu değişikliklerden ilki oyunda kullanılan müzikler için enstrüman yerine teneke ya da plastik kova benzeri çeşitli gereçlerin kullanılmasıdır. Bir

diğer değişiklik kostümlerin kullanım şekillerinde görülmüştür. Gelin'i oynayacak erkek çocuğun eşarp ya da benzeri ince kumaşla yüzünün görünmeyeceği bir şekilde kafasını örttüğü, kadın kıyafeti giydiği oyunda Köse de gözleri açık şekilde bir kıyafet ya da bir kumaşla kafasını ve yüzünü örtmektedir. Ayrıca çocuklar aksesuar açısından sopa ve torba dışında herhangi bir aksesuar kullanmamaktadırlar.

Sonuç olarak, unutulmaya yüz tutan ve ölkemizde farklı şekillerde icra edilen köy seyirlik oyunları, Iğdır ili merkezinde ve köylerinde değişikliklerle de olsa icra edilmeye devam edilmektedir. Günümüzde kurumlarca organize edilen etkinliklerin haricinde oyunun, çocuklar tarafından oynandığı ve köy seyirlik motiflerini yitiren bir yapıya dönüştüğü gözlemlenmektedir. Ancak oyun farklılaşsa da günümüzde çocuklar tarafından oynanması, bir şekilde aktarıma devam edildiğinin göstergesidir. Bu aktarımın devam etmesi köy seyirlik geleneğinin sürdürülmesi ve unutulmaması açısından önemli görülmektedir. Ayrıca Köse oyununun bir gelenek olarak sürdürülmesi ve unutulmaması için çeşitli öneriler getirmek faydalı olacaktır:

- Oyunu icra eden çocuklara oyunun önemli motiflerinin gösterilmesi, oyunun motiflerini kaybetmemesine fayda sağlayabilir. Bu nedenle okullarda ve gençlik kulüplerinde oyunların öğretilmesine ve oynanmasına yönelik teşvik edici çalışmalar yapılabilir.

- Iğdır ili merkezinde oyunun geleneksel icra zamanlarında her yıl amatör oyuncular tarafından oynanması son derece önemli görülmektedir. Oyunun unutulmaması ve sürdürülmesi için bu temsiller devlete bağlı çeşitli kurumlar tarafından organize edilmeye devam edilmelidir.

- Araştırma esnasında Iğdır İl Halk Kütüphanesi ve Iğdır İl Kültür ve Turizm Müdürlüęünün arşivinde köy seyirliklere dair herhangi bir video kayıt arşivine rastlanmamıştır. Köylerde oynanmaya devam eden köy seyirlik oyunlarının video kaydı yoluyla arşivlenmesi, ileride yapılacak çalışmalar için önemli görülmektedir. Ayrıca bu arşivleme yoluyla oyunun gelecek nesillere de aktarımı sağlanabilir.

- Organize edilecek yerel festivallerde Köse oyunu oynanabilir. Bu organizasyonlarda Köse oyununun yer alması, oyunun daha geniş kitleye ulaşması ve korunması için önemli bir fırsat olabilir.

- Köse oyununda uzun süredir yer alan oyunculara teşvik ve destek sağlanabilir. Bu teşvik ve destek oyuncuların oyuna devam etmelerine katkı sağlayabilir. Ayrıca çocuklar ve gençler açısından oyunun devamını sağlayabilecek atölye çalışmalarında teşvik ve destekle bu oyuncular da yer alabilir. Senelerdir oyunda oynayan oyuncuların bu atölyedeki varlığı, oyunun uygulamalı olarak doğru şekilde gösterilmesine katkı sağlayabilir.

KAYNAKÇA

Yazılı Kaynaklar

- Abalı, İ. (2020). Iğdır manilerinin işlevleri üzerine bir inceleme. *Iğdır Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi*, (24), 115-146.
- Acar, Z. Z. (2010). *Her yönüyle Iğdır*. Ankara: Arkadaş Basım.
- Akyıldız, A. (2018). Azerbaycan'dan Iğdır'a nevrüz gelenekleri. *Kafdağ*, 3(1), 1-18.
- And, M. (1985). *Geleneksel Türk tiyatrosu / köylü ve halk tiyatrosu gelenekleri*. İstanbul: İnkılap Kitapevi.
- And, M. (2020). *Dionisos ve Anadolu köylüsü*. İstanbul: Yapı Kredi Kültür Sanat Yayıncılık.
- And, M. (2022). *Oyun ve bugün*. İstanbul: Yapı Kredi Yayınları.
- Durmaz, U. (2016). Amaçları bakımından Balıkesir deve oyununda yer alan ölüp dirilme motifi ve kurban ritüelinin benzerliği. *Balıkesir Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, 19(36), 81 – 94.
- Kara, A. (2019). *Iğdır Caferileri halk bilimi araştırması*. Mersin: Mersin Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi.
- Karadağ, N. (1978). *Köy seyirlik oyunları*. Ankara: Türkiye İş Bankası Yayınları.
- Öcal, T. (1970). *Iğdır folkloru ve etnoğrafyası*. Erzurum: Atatürk Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Yayınlanmamış Bitirme Tezi.
- Seyidoğlu, H. (2016). *Bilimsel araştırma ve yazma el kitabı*. İstanbul: Güzem Can Yayınları.
- Şen, A. B. (2012). *Iğdır halk kültürü, inançlarıyla gelenekleriyle ritüelleriyle*. Ankara: Pulat Basımevi.
- Tecer, A. K. (1940). *Köylü temsilleri*. Ankara: Çığır Mecmuası Yayınları.
- Turan, A. A. (2000). Nevruz bayramı ve kültürümüzdeki yeri. *Millî Folklor*, 9 (45), 68-69.
- Yıldırım, A. - Şimşek, H. (2016). *Sosyal bilimlerde nitel araştırma yöntemleri*. Ankara: Seçkin Yayıncılık.
- Yüksel, A. (1999). Türk tiyatrosu'nda ulusal/uluslararası kimlik sorunu. *Türkiye Cumhuriyeti'nin 75 Yılına Toplu Bakış Uluslararası Kongresi*, (ed.: Zeynep Rona), 323-330, İstanbul: Tarih Vakfı Yayınları.

Elektronik Kaynaklar

- URL-1: Baharı köse oyunu ile karşılıyorlar. <https://www.milliyet.com.tr/yerel-haberler/igdir/bahari-kose-oyunu-ile-karsiliyorlar-12673810> (Erişim: 29.03.2023)
- URL-2: Tuzluca'da Köşeler geleneği ile vatandaş moral buldu. <https://www.sabah.com.tr/igdir/2021/03/19/tuzlucada-koseler-gelenegi-ile-vatandas-moral-buldu> (Erişim: 05.09.2023)

"İyi Yayın Üzerine Kılavuzlar ve Yayın Etiği Komitesi'nin (COPE) Davranış Kuralları" çerçevesinde aşağıdaki beyanlara yer verilmiştir. / The following statements are included within the framework of "Guidelines on Good Publication and the Code of Conduct of the Publication Ethics Committee (COPE)":

İzinler ve Etik Kurul Belgesi/Permissions and Ethics Committee Certificate: Makale, Etik Kurul Belgesi gerektirmemektedir./The article does not require an Ethics Committee Approval.

Çıkar Çatışması Beyanı/Declaration of Conflicting Interests: Bu makalenin araştırması, yazarlığı veya yayınlanmasıyla ilgili olarak yazarın potansiyel bir çıkar çatışması yoktur. / There is no potential conflict of interest for the author regarding the research, authorship or publication of this article.